

**Σύγχρονες διεθνείς αναπτυξιακές στρατηγικές
σε σχέση με τις ορεινές περιοχές.
Εκτίμηση των πιθανών επιπτώσεών τους
από τη σκοπιά της ολοκληρωμένης ανάπτυξης**

Ε. Μιχαηλίδου, Γεωπόνος, MSc «Περιβάλλον και Ανάπτυξη» του Ε.Μ.Π.
Δ. Ρόκος, Ομότιμος Καθηγητής Ε.Μ.Π.
Μετσόβιο Κέντρο Διεπιστημονικής Έρευνας (ΜΕ.Κ.Δ.Ε.) του Ε.Μ.Π.

Περίληψη

Στην εργασία επιχειρείται κριτική ανάλυση και τεκμηρίωση των πιθανών επιπτώσεων των αναπτυξιακών στρατηγικών σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο, στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη των ορεινών περιοχών. Οι βασικές στρατηγικές οι οποίες εξετάζονται είναι οι στόχοι για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη μέχρι το 2030 (Sustainable Development Goals), οι οποίοι ήρθαν να αντικαταστήσουν τους Millennium Development Goals (MDGs - Στόχους για την Χιλιετία), οι οποίοι και δεν εκπληρώθηκαν, καθώς και η Στρατηγική “Ευρώπη 2020”.

Συγκεκριμένα αναλύονται οι πιθανές θετικές και αρνητικές επιπτώσεις και για τις έξι διαστάσεις της ανάπτυξης, στα πεδία της πολιτικής, της κοινωνίας, της οικονομίας, του πολιτισμού, της τεχνικής/τεχνολογίας και του “ολικού” περιβάλλοντος, καθώς η ανάπτυξη είτε θα αφορά ταυτόχρονα και στις έξι αυτές διαστάσεις, οπότε και θα είναι ολοκληρωμένη, ή δεν θα υπάρχει καθόλου (Ρόκος 2003).

Οι ορεινές περιοχές χαρακτηρίζονται από τεράστιο φυσικό, βιολογικό/γενετικό και πολιτισμικό πλούτο, αν και ευάλωτο στις κλιματικές και ανθρωπογενείς επιδράσεις και ταυτόχρονα αντιμετωπίζουν στην μεγάλη πλειοψηφία τους σειρά προβλημάτων τα οποία εστιάζονται κυρίως στην εγκατάλειψη, την απομόνωση, την γήρανση του πληθυσμού τους και στην έλλειψη κοινωνικών υποδομών.

Η εργασία τεκμηριώνει, πως ειδικά για τις ορεινές περιοχές οι οποίες χαρακτηρίζονται από όλες τις παραπάνω ιδιαιτερότητες, οι στρατηγικές που σχεδιάζονται σε υπερκρατικά επίπεδα, έχουν γενικό έως και ευχολογικό χαρακτήρα, επίκεντρό τους είναι η άκριτη ανταγωνιστικότητα και βασίζονται σε αποσπασματικά μέτρα. Έτσι, όχι μόνο δεν μπορούν να τις ωφελήσουν, αλλά αντίθετα μπορεί να επιτείνουν και μάλιστα δραματικά τα υπάρχοντα προβλήματα.

1. Γενικά χαρακτηριστικά των ορεινών περιοχών στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα σύμφωνα με την απογραφή της Ε.Σ.Υ.Ε. το 2001 το ποσοστό των ορεινών και ημιορεινών Δήμων και Κοινοτήτων ήταν 60,2% με έκταση ίση με το 70,6% της χώρας, φιλοξενώντας ωστόσο μόλις το 29,7% του πραγματικού πληθυσμού της χώρας.

Στα βουνά της Ελλάδας οι κάτοικοι βρίσκονται αντιμέτωποι με πληθώρα πολυδιάστατων προβλημάτων, τα οποία εστιάζονται κυρίως στην έλλειψη θεμελιακής σημασίας υποδομών παιδείας, υγείας, πολιτισμού, συγκοινωνιών, επικοινωνιών κ.λπ. Επίσης σοβαρά είναι τα προβλήματα τα οποία αφορούν στην άσκηση της γεωργικής δραστηριότητας, καθώς οι περιοχές αυτές χαρακτηρίζονται από ακραίες κλιματολογικές συνθήκες και υψηλό και ραγδαία εναλλασσόμενο τοπογραφικό ανάγλυφο, ενώ οι κίνδυνοι από φυσικές καταστροφές είναι αυξημένοι. Την κατάσταση αυτή έρχεται να επιδεινώσει ο μικρός, κατακερματισμένος και διάσπαρτος γεωργικός κλήρος ο οποίος δυσχεραίνει ακόμα περισσότερο τις γεωργικές εργασίες, ανεβάζει το κόστος παραγωγής και επηρεάζει αρνητικά την ποσότητα της παραγωγής (Μιχαηλίδου και Ρόκος 2004, Ρόκος 2007).

Ταυτόχρονα, οι ορεινές περιοχές αποτελούν ορισμένα από τα τελευταία αναλλοίωτα και παρθένα σε μεγάλο βαθμό καταφύγια του πλανήτη μας. Ακόμα και στις περιοχές όπου οι ανθρωπογενείς παρεμβάσεις είναι αρκετά έντονες, τα βουνά δεν παύουν να αποτελούν σημαντικές κοιτίδες διαφύλαξης φυσικού πλούτου, βιοποικιλότητας, υδάτινων πόρων αλλά και του τοπικού πολιτισμού, καθώς και παραδείγματα αρμονικής συνύπαρξης, συμβίωσης, προσαρμογής, αλληλεπίδρασης και αλληλεξάρτησης ανθρώπου και φυσικού περιβάλλοντος.

2. Πλανητικές αναπτυξιακές πολιτικές και οι επιπτώσεις τους στις ορεινές περιοχές

Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρείται μια διερεύνηση και τεκμηρίωση των επιπτώσεων των αναπτυξιακών πολιτικών σε πλανητικό επίπεδο που εφαρμόστηκαν τα τελευταία χρόνια και που συνεχίζουν να εφαρμόζονται, σε κάθε διάσταση που συγκροτεί τη φυσική και κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα των ορεινών περιοχών, δηλαδή την πολιτική, κοινωνική, οικονομική, πολιτισμική, περιβαλλοντική και τεχνική/τεχνολογική.

Διευκρινίζεται ότι η ανάλυση που επιχειρείται, επικεντρώνεται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ορεινών περιοχών της Ελλάδας. Είναι σαφές ότι στην περίπτωση ορεινών περιοχών/περιφερειών της Ασίας και της Αφρικής (ή και ολόκληρων ορεινών κρατών), αλλά και ορισμένων περιοχών της Λατινικής Αμερικής, όπου επικρατεί απόλυτη εξαθλίωση, υποσιτισμός, άθλιες συνθήκες υγιεινής, αναλφαβητισμός, οικονομικές, κοινωνικές και φυλετικές ανισότητες, συρράξεις, καθημερινή καταπάτηση των βασικότερων ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τρομακτική υποβάθμιση του περιβάλλοντος στο οποίο αυτοί οι άνθρωποι διαβιούν, η προσέγγιση της εργασίας θα ήταν τελείως διαφορετική καθώς για όλα τα παραπάνω έχουν τεθεί διεθνείς αναπτυξιακοί στόχοι, ασχέτως εάν οι βελτιώσεις που έχουν επιτευχθεί είναι οριακές και σε μεγάλο βαθμό αμφιλεγόμενες.

2.1 Millennium Development Goals

Οι Αναπτυξιακοί Στόχοι για την Χιλιετία (Millennium Development Goals/MDGs) αποφασίστηκαν στην Παγκόσμια Διάσκεψη της Χιλιετίας το Σεπτέμβριο του 2000 από τους ηγέτες των κρατών μελών του Ο.Η.Ε. Πρόκειται για συγκεκριμένους ποσοτικοποιημένους στόχους για την εξάλειψη της ακραίας φτώχειας, την βελτίωση των συνθηκών διατροφής, στέγασης και υγιεινής, την προώθηση της ισότητας των δύο φύλων, την εκπαίδευση και την προστασία του περιβάλλοντος, μέχρι το 2015.

Συγκεκριμένα οι MDGs ήταν οι εξής (United Nations 2015a):

Στόχος 1: Εξάλειψη της ακραίας φτώχειας και της πείνας.

Στόχος 2: Επίτευξη πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης παγκοσμίως.

Στόχος 3: Προώθηση της ισότητας των φύλων και της ενδυνάμωσης των γυναικών.

Στόχος 4: Μείωση της παιδικής θνησιμότητας.

Στόχος 5: Βελτίωση της μητρικής υγείας.

Στόχος 6: Καταπολέμηση του HIV/AIDS, της ελονοσίας και άλλων ασθενειών.

Στόχος 7: Εξασφάλιση περιβαλλοντικής σταθερότητας.

Στόχος 8: Ανάπτυξη παγκόσμιας συνεργασίας για την ανάπτυξη.

Για τις ορεινές περιοχές της Ασίας, της Αφρικής και της Λατινικής Αμερικής οι οποίες βιώνουν ακραίες συνθήκες εξαθλίωσης, προφανώς όλοι οι παραπάνω στόχοι θα έπρεπε να αναφέρονται σε αυτές (von Dach 2006). Σε ότι αφορά την Ευρώπη και ιδιαίτερα την Ελλάδα, πιο κοντινός στόχος στις ιδιαίτερες ανάγκες των ορεινών περιοχών μας θεωρείται ο έβδομος που αφορά στο φυσικό περιβάλλον. Πιο συγκεκριμένα οι Στόχοι 7.A (Ενσωμάτωση των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης στις κρατικές πολιτικές και προγράμματα και αντιστροφή της απώλειας των περιβαλλοντικών πόρων) και 7.B (Μείωση της απώλειας βιοποικιλότητας) επηρεάζουν άμεσα όλες τις ορεινές περιοχές. Στο πλαίσιο αυτό, η Ευρωπαϊκή Ένωση και επακόλουθα η Ελλάδα εναρμόνισε τις πολιτικές της στις αρχές της «βιώσιμης» ανάπτυξης

χωρίς σαφείς αναφορές και δεσμεύσεις στην προστασία του περιβάλλοντος και ειδικά των ορεινών περιοχών, καθώς οι MDGs έθεσαν κάποιους στόχους, όμως η υλοποίηση και η παρακολούθησή τους έπρεπε να γίνει σε περιφερειακό ή εθνικό επίπεδο. Επίσης εφαρμόστηκαν αποσπασματικά κάποια ερευνητικά προγράμματα στο πλαίσιο των στόχων αυτών (Rudaz et. al. 2014), χωρίς όμως ουσιαστικά να υπάρχει μια γενικότερη ολοκληρωμένη ευρωπαϊκή πολιτική προς τις κατευθύνσεις των στόχων αυτών.

Επειδή είχε διαφανεί πριν από το 2015 ότι οι MDGs δύσκολα θα επιτευχθούν, το 2013 συμφωνήθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών μια νέα αναπτυξιακή ατζέντα με τον τίτλο «Μια αξιοπρεπής ζωή για όλους» (United Nations 2013). Οι MDGs επαναπροσδιορίστηκαν και προστέθηκαν παράμετροι όπως η δια βίου μάθηση, η κλιματική αλλαγή και οι περιβαλλοντικές προκλήσεις, η βιώσιμη μεγέθυνση (sustainable growth), το δημογραφικό, οι μετανάστες και η ειρήνη. Σαφώς και αποτελεί ένα σημαντικά πιο πολυδιάστατο κείμενο συγκριτικά με τους 8 αρχικούς MDGs, το οποίο βάζει σε πρώτο πλάνο την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, ωστόσο δεν παύει να είναι γενικό, χωρίς φυσικά αναφορές σε συγκεκριμένα μέτρα αλλά και στις ορεινές περιοχές, προάγοντας σταθερά το ιδεολόγημα της βιώσιμης ανάπτυξης.

2.2 Από το Rio+20 στους Sustainable Development Goals

Οι οριακές βελτιώσεις σε συγκεκριμένες δομές υγείας και εκπαίδευσης που σημειώθηκαν κυρίως στις χώρες του τρίτου κόσμου, έδωσαν το έναυσμα για την εξαγγελία νέων παγκόσμιων αναπτυξιακών στόχων, των λεγόμενων Sustainable Development Goals/SDGs (Στόχων για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη). Οι νέοι αυτοί στόχοι επικεντρώνονται στην εξάλειψη της φτώχειας και της πείνας μέχρι το 2030. Συγκεκριμένα τέθηκαν οι εξής 17 Στόχοι (UNDP 2015b, United Nations 2015):

Στόχος 1: Η εξάλειψη κάθε μορφής φτώχειας παντού.

Στόχος 2: Η εξάλειψη της πείνας, η διασφάλιση επισιτιστικής ασφάλειας και βελτιωμένης διατροφής και η προώθηση της βιώσιμης γεωργίας.

Στόχος 3: Η διασφάλιση της υγείας και η προώθηση της ευημερίας για όλους σε όλες τις ηλικίες.

Στόχος 4: Η διασφάλιση καθολικής και ισότιμης ποιοτικής εκπαίδευσης και η προώθηση ευκαιριών δια βίου μάθησης για όλους.

Στόχος 5: Η επίτευξη ισότητας των φύλων και η ενδυνάμωση όλων των γυναικών και των κοριτσιών.

Στόχος 6: Η διασφάλιση της διάθεσης και βιώσιμης διαχείρισης των υδάτων και της υγιεινής για όλους.

Στόχος 7: Η διασφάλιση πρόσβασης σε φτηνές, αξιόπιστες και σύγχρονες μορφές ενέργειας.

Στόχος 8: Η προώθηση διαρκούς, χωρίς αποκλεισμούς και βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης, πλήρους και παραγωγικής απασχόλησης και αξιοπρεπούς εργασίας για όλους.

Στόχος 9: Η οικοδόμηση ανθεκτικών υποδομών, η προώθηση της χωρίς αποκλεισμούς και βιώσιμης εκβιομηχάνισης και η ενίσχυση της καινοτομίας.

Στόχος 10: Η μείωση των ανισοτήτων εντός και μεταξύ των χωρών.

Στόχος 11: Η μετατροπή των πόλεων και των ανθρώπινων οικισμών σε χώρους δίχως αποκλεισμούς, ασφαλείς, ανθεκτικούς και βιώσιμους.

Στόχος 12: Η διασφάλιση βιώσιμων καταναλωτικών και παραγωγικών προτύπων.

Στόχος 13: Η ανάληψη άμεσης δράσης για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και των επιπτώσεών της.

Στόχος 14: Η διατήρηση και η βιώσιμη χρήση των ωκεανών, των θαλασσών και των θαλάσσιων πόρων για τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Στόχος 15: Η προστασία, αποκατάσταση και προώθηση της βιώσιμης χρήσης των χερσαίων οικοσυστημάτων, η βιώσιμη διαχείριση των δασών, η αντιμετώπιση της ερημοποίησης και

αναστολή και αναστροφή της υποβάθμισης του εδάφους και η ανάσχεση της απώλειας της βιοποικιλότητας.

Στόχος 16: Η προώθηση ειρηνικών και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνιών για τη βιώσιμη ανάπτυξη, η παροχή πρόσβασης στη δικαιοσύνη για όλους και η οικοδόμηση αποτελεσματικών, αξιόπιστων και συμμετοχικών θεσμών σε όλα τα επίπεδα.

Στόχος 17: Η ενίσχυση των μέσων εφαρμογής και η ανανέωση της Παγκόσμιας Συμμαχίας για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (Global Partnership for Sustainable Development).

Οι υπέροχοι και εξόχως εύηχοι τίτλοι των παραπάνω στόχων για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, απολύτως συμβατοί άλλωστε με την εξίσου εύηχη και φερόμενη ως «αειφόρο» βιώσιμη ανάπτυξη, έχει τεκμηριωθεί από πληθώρα φορέων, διεθνών οργανώσεων, πανεπιστημιακών ιδρυμάτων και ερευνητικών κέντρων ότι είναι απολύτως αναντίστοιχοι με τις σχετικές πλανητικές υπερκρατικές και εθνικές πολιτικές της σύγχρονης νεοφιλελεύθερης πραγματικότητας (Ρόκος 2004, 2007, 2014).

Απόδειξη, πανθομολογούμενη γι' αυτό από τον κάθε πολίτη, τις εμπειρίες και τα βιώματά του, όπου γης:

- Η γιγάντωση της φτώχειας παντού.
- Οι στρατιές των όλο και περισσότερων πεινασμένων, η επισιτιστική ανασφάλεια, η χειρότερη ποιοτικά διατροφή και η προώθηση των μεταλλαγμένων και των καταστροφικών, ιδιαίτερα για τις κτηνοτροφικές και γεωργικές ορεινές περιοχές, Διεθνών Συμφωνιών Εμπορίου και Επενδύσεων T.T.I.P., CETA, κ.λπ. (που δεν προστατεύουν π.χ. τη φέτα και το λάδι).
- Η υποβάθμιση των υπηρεσιών υγείας και του επιπέδου ζωής των μισθωτών και των συνταξιούχων με τις πολιτικές αusterής, έως και δολοφονικής δημοσιονομικής λιτότητας.
- Η εξουθενωτική υποχρηματοδότηση της παιδείας ως μόρφωσης και πολιτισμού και της έρευνας ως θεμελιακών συστατικών μιας πορείας Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης.
- Η διατήρηση και διόγκωση κάθε μορφής ανισοτήτων.
- Η ιδιωτικοποίηση του ανεκτίμητου φυσικού κοινού αγαθού, του νερού, στο βωμό των συμφερόντων των πολυεθνικών επιχειρήσεων.
- Η με πληθώρα αποκλεισμών βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη, μόνο για τους έχοντες και κατέχοντες, η γιγάντωση της ανεργίας, των «εύελικτων» μορφών απασχόλησης και της μετανάστευσης των νέων και όχι μόνο, από το φτωχό νότο στον πλούσιο και ανταγωνιστικότερο βορρά.
- Η μείωση των κονδυλίων δημόσιων επενδύσεων.
- Η αύξηση των ανισοτήτων εντός και μεταξύ των χωρών.
- Η μετατροπή των πόλεων σε άντρα εγκληματικότητας, μαφιών, χωρίς ασφάλεια και ικανοποιητική ποιότητα ζωής.
- Η διασφάλιση μόνο κερδοσκοπικών και κερδοφόρων καταναλωτικών προτύπων,
- Η αρνητική, επαμφοτερίζουσα και αναβλητική πολιτική των υπερδυνάμεων στο θέμα της κλιματικής αλλαγής (Κιότο, Παρίσι).
- Η βιώσιμη για τους έχοντες και κατέχοντες εκμετάλλευση των ωκεανών, των θαλασσών, των θαλάσσιων πόρων, των χερσαίων οικοσυστημάτων, των δασών και της βιοποικιλότητας για τη βιώσιμη ανάπτυξη.
- Η ενίσχυση των μέσων εφαρμογής και η ανανέωση της κυριαρχίας της Παγκόσμιας Συμμαχίας του μετακαπιταλιστικού νεοφιλελεύθερου ιδεολογήματος της Βιώσιμης Ανάπτυξης του χρηματοπιστωτικού συστήματος, των πολυεθνικών επιχειρήσεων, των διεθνών και υπερκρατικών γραφειοκρατιών και των θυγατρικών τους πολιτικών ελίτ.

Ειδικότερα, στο αναλυτικό κείμενο της απόφασης της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών (United Nations 2015), στους Στόχους 6 και 15 γίνεται σαφής αναφορά στα βουνά. Συγκεκριμένα σύμφωνα με τον Στόχο 6.6 συμφωνήθηκε «Μέχρι το 2020, προστασία και αποκατάσταση των οικοσυστημάτων που σχετίζονται με νερά, συμπεριλαμβανομένων των βουνών, δασών, υγροτόπων, ποταμών, υπόγειων νερών και λιμνών». Ο Στόχος 15.1 αναφέρει ότι αποφασίστηκε «Μέχρι το 2020, η διασφάλιση της προστασίας, της αποκατάστασης και της βιώσιμης χρήσης των χερσαίων και εσωτερικών υδάτινων οικοσυστημάτων με πόσιμο νερό και των υπηρεσιών τους, και συγκεκριμένα των δασών, των υγροτόπων, των βουνών και της ξηράς, σε εναρμόνιση με δεσμεύσεις διεθνών συμφωνιών». Επιπλέον, σύμφωνα με τον Στόχο 15.4 συμφωνήθηκε «Μέχρι το 2030, η διασφάλιση της προστασίας των ορεινών οικοσυστημάτων, συμπεριλαμβανομένης της βιοποικιλότητάς τους, προκειμένου να ενισχυθεί η ικανότητά τους να παρέχουν ωφέλειες απαραίτητες για τη βιώσιμη ανάπτυξη».

Σε αυτό το σημείο πρέπει να σημειωθεί ότι προκειμένου οι ορεινές περιοχές να συμπεριληφθούν στους SDGs έγιναν αρκετές προσπάθειες κυρίως από το Mountain Partnership¹, μέλος της οποίας είναι και το ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. το οποίο και συμμετείχε στις σχετικές διαβουλεύσεις. Οι τομείς στους οποίους επισημάνθηκε η ιδιαίτερη σημασία των βουνών είναι η βιοποικιλότητα και τα δάση, η ενέργεια, τα νερά και η προστασία τους από την κλιματική αλλαγή και τους συνεπαγόμενους κινδύνους (Mountain Partnership 2014bcde). Στα προπαρασκευαστικά κείμενα είχε τονιστεί και η ανάγκη για «ολοκληρωμένες προσεγγίσεις» (Mountain Partnership 2014a), κάτι που όμως τελικά δεν συμπεριλήφθηκε στα επίσημα κείμενα που ψηφίστηκαν για τους SDGs.

Στην πραγματικότητα τα προπαρασκευαστικά κείμενα στηρίχθηκαν κυρίως στις αποφάσεις που λήφθηκαν στην πολυαναμενόμενη και πολυδιαφημιζόμενη Διάσκεψη Κορυφής του Rio+20 με θέμα «Το μέλλον που θέλουμε» (The future we want), 20-22 Ιουνίου 2012. Εκεί προτάθηκε για πρώτη φορά και η υιοθέτηση των SDGs και συμφωνήθηκαν οι 17 γενικές θεματικές ενότητες στις οποίες θα αφορούσαν (United Nations 2012).

Στο κείμενο “The future we want” που υιοθετήθηκε, οι παράγραφοι 210-212 αναφέρονται στα βουνά. Οι παράγραφοι αυτές, όπως άλλωστε και ολόκληρο το κείμενο, τέθηκε προς διαβούλευση αρκετούς μήνες πριν, στην οποία έλαβε μέρος με πρότασή του και το Μετσόβιο Κέντρο Διεπιστημονικής Έρευνας (ΜΕ.Κ.Δ.Ε.) του Ε.Μ.Π. (Γεροντέλη και Μιχαηλίδου 2012).

Αρχικά είχε προβλεφθεί μία μόνο παράγραφος για τις ορεινές περιοχές, μετά όμως την πληθώρα προτάσεων και παρεμβάσεων που προέκυψαν κατά τη διαβούλευση και τις επισημάνσεις για σοβαρές παραλείψεις, το τελικό κείμενο εμπλουτίστηκε. Σύμφωνα με τις προτάσεις και τις υποδείξεις των οργανισμών οι οποίοι συμμετείχαν στη διαβούλευση, όσον αφορά στα βουνά, δόθηκε έμφαση στη βιοποικιλότητα ενώ έγινε εκτενέστερη αναφορά στους κινδύνους και τις προκλήσεις τις οποίες αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι και το περιβάλλον των ορεινών περιοχών, ενώ στο επίκεντρο βρέθηκαν και οι αυτόχθονες και τοπικές κοινωνίες, καθώς και η ποιότητα ζωής τους. Οι ωφέλειες από τις ορεινές περιοχές αναγνωρίστηκαν ως «αναγκαίες για τη βιώσιμη ανάπτυξη» και τα κράτη κλήθηκαν «να ενισχύσουν δράσεις συνεργασίας με αποτελεσματική ανάμειξη και ανταλλαγή εμπειριών από όλους τους σχετικούς παράγοντες» (strengthen cooperative action) και ενθαρρύνθηκαν «να υιοθετήσουν μακροπρόθεσμο όραμα και ολιστικές προσεγγίσεις, ενσωματώνοντας πολιτικές ειδικά για τις

¹ Το Mountain Partnership είναι μια εθελοντική συμμαχία κυβερνήσεων και οργανισμών οι οποίοι δεσμεύτηκαν να συνεργάζονται με κοινό στόχο την επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης στα βουνά του κόσμου (<http://www.mountainpartnership.org/>). Το ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. διατηρεί με επιχειρήματα μια κριτική θέση στα της βιώσιμης ανάπτυξης υποστηρίζοντας τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά της Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης (Worth-living Integrated Development) τα οποία συνάδουν με τις ιδιαιτερότητες, και την ολική πραγματική πραγματικότητα των ορεινών αλλά και των νησιωτικών περιοχών.

ορεινές περιοχές στις εθνικές στρατηγικές βιώσιμης ανάπτυξης». Προτάσεις όπως η ανάγκη για ολιστική προσέγγιση καθώς και για υιοθέτηση πολιτικών ειδικά για τις ορεινές περιοχές, είχαν διατυπωθεί και από το ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. στη σχετική διαβούλευση.

Παρά τις αρκετές θετικές προτροπές και σε καμία περίπτωση δεσμεύσεις ως προς τις απαραίτητες πολιτικές προστασίας και διαφύλαξης του ανθρώπινου και φυσικού περιβάλλοντος των ορεινών περιοχών, τελικά στους SDGs υιοθετήθηκαν τα ελάχιστα δυνατά, τα οποία εξυπηρετούσαν τις ανάγκες ισχυρότερων μειοψηφιών έναντι των τοπικών κοινωνιών.

Συγκεκριμένα, αναλύοντας τους SDGs για τις ορεινές περιοχές σε κάθε διάσταση της ολοκληρωμένης ανάπτυξης, προκύπτουν τα εξής:

Πολιτική πραγματικότητα: Η ανάγκη για πολιτικές εξειδικευμένες στις ανάγκες και στις ιδιαιτερότητες των ορεινών περιοχών και για ολιστική προσέγγιση, έστω και υπό μορφή προτροπής, αγνοήθηκε εντελώς στους SDGs ανακόλουθα με τα προπαρασκευαστικά κείμενα που προετοιμάστηκαν με βάση το Rio+20. Ωστόσο θεωρούμε ότι σε κάθε περίπτωση, από τη στιγμή που προωθούνται συγκεκριμένες στρατηγικές για τη βιώσιμη ανάπτυξη, αυτές επηρεάζουν άμεσα και έμμεσα την πολιτική πραγματικότητα των ορεινών περιοχών της Ευρώπης, επομένως και της Ελλάδας.

Κοινωνική πραγματικότητα: Δεν γίνεται καμία αναφορά στην κοινωνία, τις ιδιαιτερότητες και τα σχετικά προβλήματα των ορεινών περιοχών. Ακόμα και η ελάχιστη αναφορά η οποία αρχικά γινόταν στο κείμενο που συμφωνήθηκε στο Rio+20 στις αυτόχθονες και τοπικές κοινωνίες, καθώς και στην ποιότητα ζωής τους, έστω και με μορφή «αναγνώρισης», παραλήφθηκε τελείως στους SDGs.

Οικονομική πραγματικότητα: Σύμφωνα με τους SDGs, θεωρείται απαραίτητη η συμβολή των βουνών στην επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης. Εδώ προκαλεί εντύπωση η διατύπωση του κειμένου, ότι δηλαδή δεν επιδιώκεται η βιώσιμη, έστω, ανάπτυξη των ίδιων των ορεινών περιοχών, αλλά αντίθετα η εκμετάλλευση των δικών τους φυσικών διαθεσίμων (υδάτινων οικοσυστημάτων και δασών) προς όφελος της βιώσιμης ανάπτυξης. Κι εδώ τίθεται το ερώτημα, ποιους ακριβώς αφορούν οι ωφέλειες αυτές από τη στιγμή που προφανώς δεν στοχεύουν στους ίδιες τις τοπικές κοινωνίες. Επομένως και πάλι στο επίκεντρο βρίσκονται τα μεγάλα αστικά κέντρα, πεδινές περιοχές με εδάφη υψηλής παραγωγικότητας ή συγκεκριμένες εταιρείες, ιδρύματα και οργανισμοί των οποίων οι δραστηριότητες συνήθως επωφελούνται στο πλαίσιο της «βιώσιμης» ανάπτυξης.

Πολιτισμική πραγματικότητα: Δεν υπάρχει καμία απολύτως αναφορά στον πολιτισμό των ορεινών περιοχών. Αλλά και η μόνη γενική αναφορά στον πολιτισμό είναι ότι επιδιώκεται η «εκτίμηση στην πολιτισμική ποικιλότητα και η συμβολή του πολιτισμού στην βιώσιμη ανάπτυξη». Επομένως και ο πολιτισμός επιστρατεύεται ως ένα ακόμα οικονομικό διαθέσιμο στο όνομα της βιώσιμης ανάπτυξης. Τέλος, αναφέρεται ότι χρειάζεται «να ενταθούν οι προσπάθειες για την προστασία και τη διαφύλαξη της παγκόσμιας πολιτισμικής και φυσικής κληρονομιάς», χωρίς περισσότερες διευκρινίσεις ή δεσμεύσεις για λήψη συγκεκριμένων μέτρων.

Περιβάλλον: Σε σχέση με το φυσικό περιβάλλον, τονίζεται κυρίως η σημασία των ορεινών περιοχών ως δεξαμενών υδατικών πόρων, δασών και υπηρεσιών οικοσυστήματος. Η δε ορεινή βιοποικιλότητα, σύμφωνα με τους SDGs πρέπει να προστατευθεί και να ενισχυθεί για οικονομικούς και μόνο λόγους, καθώς μπορεί να «παρέχει ωφέλειες απαραίτητες για τη βιώσιμη ανάπτυξη».

Τεχνική/τεχνολογική πραγματικότητα: Σε τεχνικό/τεχνολογικό επίπεδο επιστρατεύονται καινοτόμες και φιλικές προς το περιβάλλον τεχνικές και τεχνολογίες παραγωγής ενέργειας και διαχείρισης του περιβάλλοντος προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι για τη βιώσιμη ανάπτυξη, με πλήρη αγνόηση της αισθητικής, του τοπίου, των ιστορικών τοποθεσιών κ.λπ.

Συμπερασματικά, οι SDGs αγνοούν τελείως την κοινωνική και την πολιτισμική πραγματικότητα των ορεινών περιοχών, ενώ ταυτόχρονα η έμφαση δίνεται αποκλειστικά στην οικονομική διάσταση. Οι υπόλοιπες διαστάσεις επιστρατεύονται για την μεγέθυνση της οικονομικής διάστασης, όχι όμως προς όφελος των ίδιων των ορεινών περιοχών. Γιατί τα βουνά θεωρούνται ακόμα ανεξερεύνητο σε μεγάλο βαθμό πεδίο, το οποίο μπορεί να επιφέρει κέρδη σε αυτούς που θα προλάβουν να τα εκμεταλλευτούν. Σε σχέση με τις κατευθύνσεις που δόθηκαν από τη Διάσκεψη Rio+20, οι στρατηγικές των SDGs για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών είναι περισσότερο τομεακές, αποσπασματικές και ίσως ακόμα πιο επικίνδυνες και καταστροφικές για το ιδιαίτερο φυσικό, ανθρώπινο και πολιτισμικό περιβάλλον τους.

3. Αναπτυξιακές πολιτικές σε Ευρωπαϊκό επίπεδο

Συντασσόμενη η Ευρωπαϊκή Επιτροπή με τις διεθνείς αναπτυξιακές στρατηγικές για την περίοδο μετά το 2015, εξέδωσε μια ανακοίνωση με τίτλο «Αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης για όλους: Από το όραμα στη συλλογική δράση» η οποία θέτει το πλαίσιο, τους τομείς προτεραιότητας και τα θεματικά πεδία προς την κατεύθυνση της αειφόρου ανάπτυξης και της εξάλειψης της φτώχειας (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2014). Το κείμενο δεν είναι δεσμευτικό και έχει χρονικό ορίζοντα το 2030. Ξεκινώντας με μια σύντομα αναφορά στη Διάσκεψη του Ρίο το 1992, θεωρεί ότι όσα συμφωνήθηκαν τότε επικεντρώνονταν στην περιβαλλοντική υποβάθμιση. Σήμερα οι προκλήσεις είναι πολυδιάστατες, και σχετίζονται με τομείς οι οποίοι σύμφωνα με την Ε.Ε. δεν καλύφθηκαν ικανοποιητικά από τους MDGs, όπως διατηρήσιμη ανάπτυξη, ανισότητες, βιώσιμη κατανάλωση και παραγωγή, μετανάστευση και κινητικότητα, αξιοπρεπής εργασία, ψηφιακή ενσωμάτωση, υγεία και κοινωνική προστασία, αειφόρος διαχείριση των φυσικών πόρων, κλιματική αλλαγή, ανθεκτικότητα στις καταστροφές και διαχείριση κινδύνων, και γνώση και καινοτομία. Για τα βουνά δεν υπάρχουν συγκεκριμένες αναφορές, ωστόσο ορισμένοι τομείς προτεραιότητας που σχετίζονται με την προστασία της βιοποικιλότητας, των δασών και των εδαφών, αφορούν άμεσα και στο φυσικό περιβάλλον των ορεινών περιοχών. Το πλαίσιο που θέτει η ανακοίνωση, σταδιακά θα εξειδικεύεται τομεακά ανά θεματική προτεραιότητα.

3.1 Στρατηγική για την Ευρώπη του 2020

Η Στρατηγική για την Ευρώπη 2020 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2010) αποτελεί συνέχεια των στρατηγικών που ακολουθεί τα τελευταία χρόνια η Ευρωπαϊκή Ένωση για τη «βιώσιμη ανάπτυξη». Ουσιαστικά αποτελεί συνέχεια της Στρατηγικής της Λισσαβώνας και της Πολιτικής Συνοχής της Ε.Ε., χωρίς σημαντικές βελτιώσεις, αν και η αποτυχία εφαρμογής τους αναγνωρίζεται ακόμα και σε επίσημα έγγραφα της Ε.Ε. (Επιτροπή των Περιφερειών 2008, Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων 2009α, 2009β).

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2010), οι τρεις βασικές προτεραιότητες για την Ευρώπη με χρονικό ορίζοντα το 2020 είναι η έξυπνη ανάπτυξη (smart growth) δηλαδή η ανάπτυξη μιας οικονομίας βασισμένης στη γνώση και την καινοτομία, η διατηρήσιμη (sustainable) ανάπτυξη δηλαδή η προώθηση μιας πιο αποδοτικής στη χρήση πόρων, πιο πράσινης και πιο ανταγωνιστικής οικονομίας και η ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς (inclusive) δηλαδή μια οικονομία με υψηλή απασχόληση που θα επιτυγχάνει κοινωνική και εδαφική συνοχή.

Αν και δεν υπάρχει καμία συγκεκριμένη αναφορά στις ορεινές και στις γεωγραφικά απομονωμένες περιοχές, στη συνέχεια καταγράφονται ανά διάσταση και σχολιάζονται οι κατευθύνσεις για την Ευρώπη 2020 οι οποίες επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα τις περιοχές αυτές στην Ευρώπη και στη χώρα μας.

Πολιτική πραγματικότητα: Προφανώς η γενικότερη στρατηγική της Ε.Ε. για οικονομική μεγέθυνση και ανταγωνιστικότητα φέρνει σε ακόμα πιο μειονεκτική θέση τους κατοίκους και τις κοινωνίες των ορεινών περιοχών οι οποίοι δυσκολεύονται στο σύνολό τους να

ανταποκριθούν στις κερδοσκοπικές απαιτήσεις των αγορών. Ταυτόχρονα η Ε.Ε. στρέφει τις κρατικές ενισχύσεις προς πρωτοβουλίες και δράσεις που στηρίζουν την καινοτομία, τις αποδοτικές και πράσινες τεχνολογίες και την έρευνα.

Κοινωνική πραγματικότητα: Αντίθετα με τις πλανητικές πολιτικές που μελετήθηκαν μέχρι στιγμής, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2010) δίνει κάποιες κατευθύνσεις οι οποίες μπορούν να συνεισφέρουν θετικά στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και στη βελτίωση των υποδομών και των υπηρεσιών, στις ορεινές περιοχές. Για παράδειγμα η ενίσχυση και η λειτουργία σε όλες τις περιοχές της Ευρώπης, ακόμα και στις πιο απομακρυσμένες, ψηφιακών και διαδικτυακών υπηρεσιών μπορεί να συμβάλει στην αντιμετώπιση συγκεκριμένων προβλημάτων στην υγεία, την παιδεία, την κατάρτιση και την διοίκηση, τα οποία απορρέουν από ελλείψεις επαρκούς και κατάλληλα καταρτισμένου προσωπικού, λόγω των πολιτικών λιτότητας και δημοσιονομικής προσαρμογής. Επίσης αναφέρεται ότι *«είναι ... σημαντικό, τα οφέλη από την οικονομική ανάπτυξη να διαδοθούν σε όλα τα μέρη της Ένωσης, ακόμη και στις πιο απομακρυσμένες περιοχές της, ενισχύοντας έτσι την εδαφική συνοχή»*. Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι η εδαφική και η κοινωνική συνοχή θεωρούνται από τις βασικές προτεραιότητες της Ε.Ε., αν και σε ορισμένες περιπτώσεις όπως αυτές των νησιωτικών ή των εξόχως απομακρυσμένων περιοχών της Ευρώπης, ο όρος «εδαφική» συνοχή ακούγεται οξύμωρος και στερείται νοήματος.

Ορισμένες άλλες κατευθύνσεις οι οποίες επηρεάζουν και την κοινωνική πραγματικότητα των ορεινών περιοχών της Ελλάδας, είναι η προώθηση πολιτικών ισότητας των φύλων, δια βίου μάθησης, επιμήκυνσης του εργασιακού βίου και ενσωμάτωσης των μεταναστών, με στόχο *«να αυξηθεί η συμμετοχή του εργατικού δυναμικού ενισχύοντας έτσι την ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή»*. Αναγνωρίζοντας λοιπόν η Επιτροπή το πρόβλημα της γήρανσης του πληθυσμού, στοχεύει στην εργασία εφ' όρου ζωής προκειμένου να επιτευχθεί η «αειφόρος» / «διατηρήσιμη» ανάπτυξη, ενώ ταυτόχρονα οι αναφορές για την καταπολέμηση της ανεργίας στους νέους είναι γενικόλογες.

Λαμβάνοντας κανείς υπόψη την κοινωνική πραγματικότητα των ορεινών περιοχών της Ελλάδας, οι οποίες χαρακτηρίζονται από πληθυσμιακή συρρίκνωση, γήρανση και εγκατάλειψη από τους νέους, λόγω και των αντικειμενικών περιορισμών και βασικών ελλείψεων που υπάρχουν, με εξαίρεση την ενσωμάτωση και αξιοποίηση των μεταναστών οι οποίοι μπορούν ενδεχομένως να προσφέρουν εργασία και τεχνογνωσία, οι υπόλοιπες κατευθύνσεις δεν φαίνεται να μπορούν να λειτουργήσουν θετικά στην προσπάθεια αναζωογόνησης των ορεινών περιοχών. Αυτή τη στιγμή η ορεινή οικονομία βασίζεται κυρίως στη γεωργία και την κτηνοτροφία που ασκούν οι μεγάλης ηλικίας μόνιμοι κάτοικοι. Επομένως χρειάζονται συγκεκριμένα κίνητρα για επιστροφή των νέων στις περιοχές αυτές, κι όχι ακόμα μεγαλύτερη επιμήκυνση του εργασιακού βίου.

Οικονομική πραγματικότητα: Οι κατευθύνσεις της Ε.Ε. στοχεύουν στην *«οικοδόμηση μιας οικονομίας βιώσιμης και ανταγωνιστικής στην οποία οι πόροι χρησιμοποιούνται αποδοτικά»* και στην *«αξιοποίηση του ηγετικού ρόλου της Ευρώπης στον αγώνα δρόμου για την ανάπτυξη νέων διαδικασιών και τεχνολογιών»*. Στις ορεινές περιοχές της Ελλάδας δραστηριοποιούνται κυρίως μικρές έως μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Οι στόχοι της Ε.Ε. για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις είναι να αναδείξουν και να εκμεταλλευτούν τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματά τους, ιδίως στον μεταποιητικό τομέα και να χρησιμοποιούν αποδοτικότερα τους διαθέσιμους πόρους. Η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας έναντι των κυριότερων εμπορικών εταίρων της Ευρώπης θεωρείται ότι μπορεί να επιτευχθεί μέσω της αύξησης της παραγωγικότητας, κάτι το οποίο είναι ιδιαίτερα δύσκολο για τις ορεινές περιοχές της Ελλάδας, με όλους τους φυσικούς, γεωγραφικούς, τοπογραφικούς και κλιματικούς περιορισμούς που τις χαρακτηρίζουν όπως έχει τεκμηριωθεί και σε παλαιότερες σχετικές δημοσιεύσεις (Μιχαηλίδου και Ρόκος 2013, Michailidou and Rokos 2011, Ρόκος 2004, 2007, 2014).

Ως θετική, κρίνεται η ενίσχυση του ηλεκτρονικού εμπορίου και των σχετικών τεχνολογιών καθώς συμβάλλει στην άμβλυνση της γεωγραφικής απομόνωσης και στην περαιτέρω προβολή και προώθηση των τοπικών ορεινών προϊόντων.

Τέλος, ενώ πολύ σωστά προτείνεται να απλουστευθεί η νομοθεσία και οι διαδικασίες για το ξεκίνημα μιας νέας επιχείρησης, ταυτόχρονα γίνεται αναφορά και στις πτωχευτικές διαδικασίες. Η εκμετάλλευση των παραθύρων των σχετικών νόμων για υπαγωγή επιχειρήσεων σε καθεστώς πτώχευσης από μεγαλοεπιχειρηματίες στη χώρας μας, έχει οδηγήσει στην ανεργία και στην εξαθλίωση χιλιάδες συμπολίτες μας, την ίδια στιγμή που οι επιχειρηματίες στην πλειοψηφία τους, έχουν προλάβει κι έχουν διασώσει κι εξασφαλίσει την περιουσία τους συνήθως σε χώρες του εξωτερικού.

Πολιτισμική πραγματικότητα: Οι μοναδικές αναφορές στον πολιτισμό της Ευρώπης είναι ότι διαθέτει πολιτιστική πολυμορφία και ότι προτείνεται η *«ενεργή στήριξη για την ψηφιοποίηση της πλούσιας πολιτιστικής κληρονομιάς της Ευρώπης»*. Και σε αυτή λοιπόν την περίπτωση αυτή καθεαυτή η πολιτιστική διάσταση ουσιαστικά αγνοείται παντελώς.

Περιβάλλον: Στόχος είναι η Ε.Ε. *«να ενημερήσει σε έναν κόσμο με χαμηλές εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα και περιορισμένους πόρους εμποδίζοντας παράλληλα την περιβαλλοντική υποβάθμιση, την απώλεια βιοποικιλότητας και την μη αειφόρο χρήση των πόρων»*. Αναγνωρίζεται ότι την προηγούμενη δεκαετία οι ρυθμοί μείωσης των εκπομπών δεν ήταν ικανοποιητικοί χωρίς να αποδίδονται οι ευθύνες στα ισχυρά κράτη και τις ισχυρότερες πολυεθνικές επιχειρήσεις και άρα χρειάζονται εντατικότερες προσπάθειες και καλύτερη αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών. Ουσιαστικά οι πολιτικές της Ε.Ε. εστιάζουν θεωρητικά στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και στη μείωση των εκπομπών ενώ η προστασία του περιβάλλοντος και της βιοποικιλότητας περνά σε δεύτερο πλάνο.

Ωστόσο εμφανίζεται και μια επιπλέον παράμετρος, που αφορά στην ανάγκη να ενισχυθεί η *«ανθεκτικότητα των οικονομιών μας στους κλιματικούς κινδύνους»* και η *«ικανότητά μας για πρόβλεψη και αντιμετώπιση καταστροφών»*. Από τη μια πλευρά αυτό αφορά άμεσα τις ορεινές περιοχές καθώς είναι πολύ επιρρεπείς και ευάλωτες σε συχνά καταστροφικά και ακραία φαινόμενα, άρα η πρόβλεψη και η έγκαιρη αντιμετώπισή τους έχει ιδιαίτερη σημασία. Από την άλλη όμως η συγκεκριμένη διατύπωση της Επιτροπής, υποδηλώνει ότι όλα αποτιμώνται με οικονομικούς και μόνο όρους, είτε μιλάμε για ανθρώπινες ζωές, ή για ολόκληρες κοινότητες, ακόμα και για το φυσικό και το πολιτισμικό μας περιβάλλον.

Τέλος, υπάρχει μια πολύ σύντομη αναφορά για την ανάγκη βελτίωσης της επισιτιστικής ασφάλειας, στα πρότυπα των SDGs.

Τεχνική/τεχνολογική πραγματικότητα: Οι κατευθύνσεις της Ε.Ε. αφορούν ως επί το πλείστον πράσινες τεχνολογίες και καθαρή ενέργεια. Οι τεχνολογίες αυτές προφανώς έχουν ιδιαίτερη σημασία για τα ορεινά φυσικά διαθέσιμα και η σωστή αξιοποίησή τους θα έχει θετικές συνέπειες για την προστασία του ορεινού περιβάλλοντος αλλά και γενικότερα για την Ελλάδα και την Ευρώπη. Ιδανικό θα ήταν, οι σχετικές μονάδες να είχαν κοινοτικό ή συνεταιριστικό για παράδειγμα χαρακτήρα και η διαχείρισή τους να γίνεται από τους ίδιους τους κατοίκους των ορεινών περιοχών. Κάτι τέτοιο θα αξιοποιούσε το ανθρώπινο δυναμικό των περιοχών αυτών, και ιδιαίτερα τους νέους ανθρώπους με σχετικές σπουδές και κατάρτιση, θα έδινε κίνητρο και σε άλλους νέους να επιστρέψουν ή να αποφασίσουν να κατοικήσουν και να εργαστούν εκεί, θα έφερνε οικονομικά οφέλη σε τοπικό επίπεδο, θα διασφάλιζε περισσότερο τα συμφέροντα των τοπικών κοινωνιών και την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, ενώ θα αξιοποιούσε, όπου υπάρχει η δυνατότητα, και την τοπική παραδοσιακή γνώση/τεχνογνωσία. Στην Ελλάδα όπου το εθνικό (και το δασικό) κτηματολόγιο ακόμα δεν έχουν ολοκληρωθεί, χρειάζεται επιπλέον προσοχή και νομική διασφάλιση ότι η εγκατάσταση τέτοιων μονάδων σε δασικές ή άλλες περιοχές με ιδιαίτερο φυσικό και πολιτισμικό πλούτο, δεν θα προκαλέσει σταδιακά αλλαγές στις χρήσεις γης και καταπατήσεις.

Επίσης, η Επιτροπή εστιάζει στην πλήρη αξιοποίηση των τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνιών, οι πιθανές θετικές επιπτώσεις των οποίων στις ορεινές κοινωνίες ήδη αναλύθηκαν.

Κλείνοντας, επισημαίνουμε ότι στο κείμενο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (2010) αναφέρονται ως θεμέλια για την ανάπτυξη της Ευρώπης οι ισχυρές αξίες, τα δημοκρατικά θεσμικά όργανα, το ενδιαφέρον για οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή και η αλληλεγγύη, ο σεβασμός στο περιβάλλον, στην πολιτιστική πολυμορφία μας και στην ισότητα των φύλων. Όπως φαίνεται στην πράξη, παρά την λεγόμενη «αλληλεγγύη», οι αποφάσεις λαμβάνονται από όλο και λιγότερους και ισχυρότερους οι οποίοι εξυπηρετούν τα συγκεκριμένα συμφέροντα των χωρών τους και των ομοεθνών επιχειρηματιών τους. Οι ιδιαίτερες κοινωνικοοικονομικές και περιβαλλοντικές συνθήκες που επικρατούν στην Ελλάδα, και ακόμα περισσότερο στα βουνά της, δεν μπορούν να αποτελέσουν πεδίο εφαρμογής των οριζόντιων ανταγωνιστικών και επιχειρηματικών στρατηγικών που ορίζονται από την Ευρώπη 2020. Και παρά τις όμορφες διατυπώσεις για σεβασμό στην πολιτιστική πολυμορφία, και σε αυτή την αναπτυξιακή πολιτική, η πολιτισμική διάσταση απουσιάζει παντελώς.

3.2 Horizon 2020 και ορεινές περιοχές της Ευρώπης

Η Στρατηγική της Ε.Ε. υλοποιείται μέσα από το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Έρευνας και Καινοτομίας Horizon 2020 ύψους €80 δις για την περίοδο 2014-2020 (<https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/>). Μία από τις τρεις προτεραιότητες του Προγράμματος είναι οι αποκαλούμενες «Κοινωνικές προκλήσεις». Η χρηματοδότηση εστιάζεται στις ακόλουθες προκλήσεις:

- Υγεία, δημογραφική μεταβολή και ευημερία.
- Επισιτιστική ασφάλεια, βιώσιμη γεωργία, έρευνα για τη θάλασσα και τη ναυτιλία, και βιοοικονομία.
- Ασφαλής, καθαρή και αποδοτική ενέργεια.
- Έξυπνες, περιβαλλοντικά φιλικές και ολοκληρωμένες μεταφορές.
- Δράση για το κλίμα, απόδοση πόρων και πρώτες ύλες.
- Κοινωνίες χωρίς αποκλεισμούς, καινοτόμες και ασφαλείς (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2011).

Δυστυχώς σε όλες τις παραπάνω θεματικές ενότητες θα μπορούσαν να ενταχτούν έργα και δράσεις σε ορεινές περιοχές που θα αφορούσαν στην κοινωνική, οικονομική, τεχνική/τεχνολογική και περιβαλλοντική τους πραγματικότητα στοχεύοντας στη λύση των σχετικών προβλημάτων. Ωστόσο δεν υπάρχουν προσκλήσεις που να στοχεύουν συγκεκριμένα στις ορεινές περιοχές της Ευρώπης παρά τις συντονισμένες προσπάθειες που καταβλήθηκαν από σχετικά Ευρωπαϊκά Δίκτυα με τη συμμετοχή και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π., κατά τη διάρκεια των διαβουλεύσεων για την οριστικοποίηση των προτεραιοτήτων του Horizon 2020.

Τον Απρίλιο του 2016, κυκλοφόρησε η Έκθεση με τίτλο “Mountains for Europe’s Future. A Strategic Research Agenda”, (Dexler et al. 2016), η οποία συντάχτηκε από κοινού από ειδικούς επιστήμονες που ασχολούνται με την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών σε διάφορες χώρες και ερευνητικά ιδρύματα της Ευρώπης, με στόχο να μπου επιτέλους τα βουνά στην ερευνητική και χρηματοδοτική ατζέντα της Ε.Ε. την περίοδο 2018-2020.

Η Έκθεση καταγράφει κάποια πολύ σωστά συμπεράσματα όσον αφορά στην χρηματοδότηση της έρευνας στις ορεινές περιοχές της Ευρώπης. Ενώ αναγνωρίζεται ευρέως ο ρόλος των ορεινών περιοχών και η ανάγκη προστασίας του περιβάλλοντός τους η χρηματοδότηση για έρευνα στις περιοχές αυτές δεν αποτελεί προτεραιότητα της Ε.Ε. Η μόνη δέσμευση για χρηματοδότηση αφορά στις Άλπεις με δικαιούχους τα κράτη μέλη Αυστρία, Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία και Σλοβενία και δύο τρίτες χώρες (Λίχτενσταϊν και Ελβετία) (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2015). Γενικά διαπιστώνεται ότι μέχρι τώρα η Ευρώπη χρηματοδότησε

προγράμματα για ορεινές περιοχές κυρίως στις Άλπεις, στις Σκανδιναβικές χώρες, στην Ιβηρική χερσόνησο και στην Βρετανία. Τα Καρπάθια και τα Πυρηναία δεν αποτελούν προτεραιότητα και ακόμα λιγότερο τα Βαλκάνια και τα Απέννινα. Ισχύει δηλαδή ό,τι συμβαίνει και γενικότερα στον ευρωπαϊκό χώρο έρευνας, όπου συγκεκριμένα κράτη απορροφούν επανειλημμένα τα μεγαλύτερα ποσοστά χρηματοδοτήσεων για ερευνητικά προγράμματα.

Από την άλλη σημειώνεται ότι οι ορεινές περιοχές «μπορούν να συμβάλουν σημαντικά στην ατζέντα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για οικονομική μεγέθυνση και βιωσιμότητα». Αντίστοιχα προτείνεται οι ορεινές περιοχές να αποτελέσουν «κλίνες δοκιμών» (test-beds) για την ανάπτυξη νέων τεχνολογιών και καινοτόμων λύσεων σε αρκετές από τις σημαντικές προκλήσεις που αντιμετωπίζει η Ευρώπη, ενώ τα «πειράματα» αυτά προτείνεται να επεκταθούν και σε άλλες γεωγραφικά απομονωμένες αραιοκατοικημένες περιοχές.

Στη λογική αυτή, όλη η Έκθεση αναλώνεται στην προσπάθεια να πείσει την Επιτροπή ότι οι ορεινές περιοχές πραγματικά μπορούν να προσφέρουν οικονομικά σε όλες τις προκλήσεις-προτεραιότητες που θέτει το Πρόγραμμα Horizon 2020 και άρα αξίζουν χρηματοδότησης, αντί να θέσει επί τάπητος τα ιδιαίτερα κοινωνικά, οικονομικά, πολιτισμικά, τεχνικά/τεχνολογικά και περιβαλλοντικά προβλήματα και δυνατότητες των ορεινών περιοχών, τα οποία χρειάζεται να διερευνηθούν και να αντιμετωπιστούν.

4. Συμπεράσματα και συζήτηση

Στα προηγούμενα κεφάλαια, επιχειρήθηκε μια κριτική προσέγγιση των κυριότερων πλανητικών και ευρωπαϊκών στρατηγικών ανάπτυξης, σε σχέση με τις επιπτώσεις και επιδράσεις που είχαν ή μπορούν να έχουν στην πολιτική, κοινωνική, οικονομική, πολιτισμική, τεχνική/τεχνολογική και περιβαλλοντική πραγματικότητα των ορεινών περιοχών της Ελλάδας. Στον Πίνακα 1 κωδικοποιούνται οι διαστάσεις της ορεινής πραγματικότητας οι οποίες λαμβάνονται υπόψη στις διάφορες στρατηγικές.

Πίνακας 1. Επιπτώσεις των κυριότερων αναπτυξιακών πολιτικών στις 6 διαστάσεις της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας των ορεινών περιοχών της Ελλάδας.

	MDGs	Rio + 20	SDGs	Ευρώπη 2020	Horizon 2020
Πολιτική	+	+	+	+	
Κοινωνική		+		+	+
Οικονομική		+	+	+	+
Πολιτισμική					
Τεχνική/Τεχνολογική		+	+	+	+
Περιβαλλοντική	+	+	+	+	+

Η πρώτη καταφανής παρατήρηση είναι ότι σε καμία από τις εξεταζόμενες στρατηγικές δεν λαμβάνεται υπόψη η ιδιαίτερα σημαντική πολιτισμική διάσταση της ολοκληρωμένης ανάπτυξης. Ιδιαίτερα για τις ορεινές περιοχές της Ελλάδας οι οποίες αποτελούν κοιτίδες διατήρησης της παραδοσιακής πολιτισμικής μας κληρονομιάς (ντοπιολαλιά, ήθη και έθιμα, μουσική, χορός, παραδοσιακή τεχνογνωσία κ.λπ.), αλλά και της αρχαίας και σύγχρονης ιστορίας μας, δεν νοείται η παντελής παραγνώριση της αξίας της διάστασης αυτής. Θεωρούμε ότι θα έπρεπε, ακόμα και στο γενικό και ευχολογικό επίπεδο που χαρακτηρίζει τα σχετικά στρατηγικά κείμενα, να υπάρχουν έστω προτροπές για διαφύλαξη, προστασία και ανάδειξη των τοπικών πολιτισμών. Αντίθετα, οι ελάχιστες αναφορές στον πολιτισμό, δείχνουν ότι κι αυτός ακόμα αντιμετωπίζεται ως ένα εν δυνάμει οικονομικό διαθέσιμο «προς όφελος της βιώσιμης ανάπτυξης». Τα ίδια ισχύουν και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, παρά το γεγονός ότι στην «Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για τη

λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης» το Άρθρο 167 αναφέρεται στο σεβασμό και στην προστασία της εθνικής και περιφερειακής πολιτιστικής πολυμορφίας (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2012).

Αλλά, και όσον αφορά στις υπόλοιπες διαστάσεις, θα ήταν επιπόλαιο να συμπεράνει κανείς ότι η προσέγγιση των στρατηγικών αυτών είναι ολιστική, καθώς στις περισσότερες περιπτώσεις οι κατευθύνσεις που δίνονται είναι στοχευμένες σε συγκεκριμένους μόνο τομείς ανά διάσταση.

Για παράδειγμα σε τεχνικό/τεχνολογικό επίπεδο, σε όλα τα στρατηγικά κείμενα, ουσιαστικά όλες οι κατευθύνσεις και αντίστοιχα οι χρηματοδοτήσεις, αφορούν σε νέες, πιο πράσινες τεχνολογίες. Από τη μια η ανάπτυξη τέτοιων τεχνολογιών είναι θετική για το ορεινό και το συνολικό φυσικό περιβάλλον. Από την άλλη, υπάρχει σοβαρός κίνδυνος υποβάθμισης και αισθητικής αλλοίωσης του μοναδικού ορεινού περιβάλλοντος, το οποίο αποτελεί ιδανικό χώρο για εγκατάσταση τέτοιων τεχνολογιών, στη περίπτωση που τα μεγέθη και οι ποιότητες των σχετικών επενδύσεων δεν είναι προσαρμοσμένα στις τοπικές ιδιαιτερότητες. Επίσης, όπως τεκμηριώθηκε και νωρίτερα, πρέπει να διασφαλίζεται η συμμετοχή και τα συμφέροντα των τοπικών κοινωνιών.

Το φυσικό περιβάλλον των ορεινών περιοχών αποτιμάται ως ιδιαίτερα σημαντικό, από οικονομικής άποψης, λόγω κυρίως των υδατικών και δασικών πόρων του, οι οποίοι παρέχουν σημαντικές ωφέλειες στις πεδινές και αστικές περιοχές. Η ανάγκη προστασίας της βιοποικιλότητας δεν τονίζεται τόσο όσο τα προηγούμενα χρόνια ενώ κορυφαία προτεραιότητα παραμένει η μείωση των ρύπων και η κλιματική αλλαγή που κυρίως ευνοούν οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές.

Σε ότι αφορά την οικονομία και την κοινωνία των ορεινών περιοχών, αναδεικνύονται έντονα τα προβλήματα που προκύπτουν σε τοπικό επίπεδο όταν οι αποφάσεις λαμβάνονται από ανώτερα κεντρικά επίπεδα, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι φωνές και οι ιδιαίτερες συνθήκες της εκάστοτε τοπικής φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας, παρά τις πολυδιαφημιζόμενες και προβαλλόμενες δημοκρατικές ανοικτές διαβουλεύσεις. Επανειλημμένα έχει ασκηθεί διεθνώς κριτική για την αδυναμία ενσωμάτωσης των κεντρικών στρατηγικών για την βιώσιμη ανάπτυξη στις τοπικές κοινωνίες ή ακόμα και για τις αρνητικές επιπτώσεις τους (Bartutia et. al. 2015, Ρόκος 2003, 2004, Sedlacek S. and Gaube V. 2010). Στις κριτικές αυτές τεκμηριώνεται ότι οι περιορισμοί και η αναποτελεσματικότητα των από-τα-πάνω πολιτικών (top-down policies), «*ευνόησαν το κεφάλαιο και τις μεγάλες αγορές, αγνόησαν τις περιφερειακές διαφοροποιήσεις και παραγκώνισαν τις τοπικές κυβερνήσεις και την τοπική ανάπτυξη*» (Global Forum on Local Development 2010). Το γεγονός αυτό οδήγησε στη διεύρυνση των ατομικών, περιφερειακών και διακρατικών ανισοτήτων. Ειδικά για τις ορεινές περιοχές, με εξαίρεση τις ηλεκτρονικές και ψηφιακές υποδομές παιδείας, υγείας και διοίκησης, οι οποίες πραγματικά είναι απαραίτητες στην Ελλάδα, οι εξαγγελίες για ανταγωνιστικότητα των μικρών τοπικών επιχειρήσεων, για αύξηση των ορίων συνταξιοδότησης και επιμήκυνση του χρόνου εργασίας του ήδη γερασμένου πληθυσμού, κ.λπ., είναι εκτός πραγματικότητας όπως αναλύθηκε και προηγουμένως.

Τέλος, σε πολιτικό επίπεδο, φαίνεται ότι μετά την παρερμηνεία του αρχικού κειμένου της Έκθεσης Brundtland (WCED 1987) και την προσαρμογή της έννοιας και του περιεχομένου της «βιώσιμης» ή «αειφόρου» ανάπτυξης στα οικονομικά συμφέροντα του μεγάλου κεφαλαίου, αντίστοιχα τα συμφωνηθέντα για τις ορεινές περιοχές στη Διάσκεψη Κορυφής Rio+20, με τα όποια μειονεκτήματά τους (Γεροντέλη και Μιχαηλίδου 2012), δεν αξιοποιήθηκαν σε καμία από τις επόμενες στρατηγικές πολιτικές σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο. Αντίθετα είναι απροκάλυπτο πλέον το γεγονός ότι οι ορεινές, όπως και άλλες γεωγραφικά απομονωμένες περιοχές, αποτελούν ιδανικές περιπτώσεις «ανεκμετάλλετου» ακόμα σε μεγάλο βαθμό οικονομικά φυσικού πλούτου, ο οποίος πρέπει να στρατευτεί «προς όφελος της βιώσιμης ανάπτυξης», ό,τι κι αν σημαίνει αυτό, ενώ κανείς δεν ενδιαφέρεται για

την ανάπτυξη και την προστασία των τοπικών κοινωνιών και του περιβάλλοντός τους. Ακόμα και οι ίδιοι οι Ευρωπαίοι επιστήμονες που υποτίθεται ενδιαφέρονται για τις περιοχές αυτές, προτείνουν τα βουνά ως πειραματικές περιοχές ανάπτυξης νέων τεχνολογιών, προκειμένου οι ίδιοι να μη αποκλειστούν από τις ευρωπαϊκές χρηματοδοτήσεις για έρευνα και τεχνολογία.

Επομένως, αυτό που απαιτείται είναι ο άμεσος επαναπροσδιορισμός των στόχων της ανάπτυξης, δηλαδή τι είδους ανάπτυξη θέλουμε όλοι, και όχι μόνο συγκεκριμένες ισχυρές μειοψηφίες, με τι χαρακτηριστικά και για ποιους. Στην περίπτωση των ορεινών και γενικότερα των γεωγραφικά απομονωμένων περιοχών η ολοκληρωμένη ανάπτυξη, δηλαδή η ταυτόχρονα κοινωνική, οικονομική, πολιτική, πολιτισμική και τεχνική/τεχνολογική, με σεβασμό στον άνθρωπο και το περιβάλλον του, είναι μονόδρομος (Ρόκος 2004, 2007, 2014). Μόνο εάν οι ίδιες οι τοπικές κοινωνίες αντιμετωπίσουν τα προβλήματά τους αξιοποιώντας τα ανθρώπινα και φυσικά διαθέσιμά τους και τις συγκεκριμένες δυνατότητές τους μπορούν να δημιουργήσουν συνθήκες που πραγματικά αξίζει κανείς να τις βιώνει. Μια ανάπτυξη βασισμένη στις αρχές και την ηθική της αξιοβίωτης ολοκληρωμένης ανάπτυξης, από τα κάτω προς τα πάνω, μπορεί σταδιακά να εξαπλωθεί σε περιφερειακό, κρατικό και διακρατικό επίπεδο, ωφελώντας τις ίδιες τις τοπικές κοινωνίες, χωρίς να επιβάλλεται η «εκμετάλλευση» και η υποβάθμιση συγκεκριμένων περιοχών, καθιστώντας τους κατοίκους τους πολίτες δεύτερης κατηγορίας, προκειμένου να ωφεληθούν κάποιες άλλες, οι οποίες αυθαίρετα κρίνονται ως πιο σημαντικές από τα κεντρικά επίπεδα διοίκησης και λήψης αποφάσεων.

Ιδιαίτερα στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα, αυτή τη στιγμή φαίνεται ότι μόνο συλλογικές, εναλλακτικές και αυτοδιαχειριζόμενες πρωτοβουλίες, κινήματα και δράσεις, σε δημιουργική συνεργασία με τις τοπικές αρχές και τοπικούς εκπαιδευτικούς, επιστημονικούς, ερευνητικούς και πολιτιστικούς φορείς, μπορούν να δημιουργήσουν τις κατάλληλες προϋποθέσεις για τοπική ορεινή ανάπτυξη, στην κατεύθυνση της αξιοβίωτης ολοκληρωμένης ανάπτυξης. Γι' αυτό και όλοι εμείς που ασχολούμαστε και αγαπάμε τις ορεινές περιοχές της χώρας μας, πρέπει να συνεργαστούμε με τις τοπικές κοινωνίες ισότιμα και δημιουργικά, με στόχο την πληθυσμιακή αναζωογόνησή τους και τη διαφύλαξη και ανάδειξη του μοναδικού περιβάλλοντος και του πολιτισμού τους.

Θεμελιώδη προϋπόθεση γι' αυτό αποτελεί μια δημόσια, δημοκρατική παιδεία ως μόρφωση και πολιτισμός.

Βιβλιογραφία

- Barrutia J.M., Echebarria C., Paredes M.R. Hartmann P. and Apaolaza V., "From Rio to Rio+20: twenty years of participatory, long term oriented and monitored local planning?", *Journal of Cleaner Production*, Vol. 106, p, 594-607, 1 November 2015.
- Γεροντέλη Α. και Μιχαηλίδου Ε., "Το Μετσόβιο Κέντρο Διεπιστημονικής Έρευνας (ΜΕ.Κ.Δ.Ε.) του Ε.Μ.Π. για τη Διάσκεψη Κορυφής Ρίο+20", Μετσόβιο Κέντρο Διεπιστημονικής Έρευνας (ΜΕ.Κ.Δ.Ε.) του Ε.Μ.Π., 2012.
- von Dach S.W., Ott C., Klaey A. and Stillhardt B., "Will International Pursuit of the Millennium Development Goals Alleviate Poverty in Mountains?", *Mountain Research and Development*, 26(1):4-8. 2006.
- Drexler C., Braun V., Christie D., Claramunt B., Dax T., Jelen I., Kanka R., Katsoulakos N., Le Roux G., Price M., Scheurer T. and Weingartner R., "Mountains for Europe's Future – A strategic research agenda", 2016.
- Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, "Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης", C 326 της 26.10.2012.
- Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, "Συνθήκη της Λισσαβώνας για την τροποποίηση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης περί ιδρύσεως

- της Ευρωπαϊκής Κοινότητας” (2007/C 306/01), υπογράφηκε στη Λισσαβόνα στις 13 Δεκεμβρίου 2007.
- Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, “Απόφαση του Συμβουλίου της 6^{ης} Οκτωβρίου 2006 για τις Στρατηγικές Κατευθυντήριες Γραμμές της Κοινότητας για τη Συνοχή”, Αριθ. L291 της 21^{ης} Οκτωβρίου 2006, σ. 11-32.
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, “Εντάσσοντας τη διάσταση της αειφόρου ανάπτυξης στις πολιτικές της Ε.Ε.: Αναθεώρηση του 2009 της στρατηγικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αειφόρο ανάπτυξη”, Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό κοινοβούλιο, στο Συμβούλιο, στην Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και στην Επιτροπή των Περιφερειών, Βρυξέλλες, 24.7.2009, COM(2009) 400 τελικό, 2009α.
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, “Διαβούλευση για τη Μελλοντική Στρατηγική Ε.Ε. 2020”, Έγγραφο Εργασίας της Επιτροπής, Βρυξέλλες, 24.11.2009, COM(2009)647 τελικό, 2009β.
- Επιτροπή των Περιφερειών, “Ψήφισμα της Επιτροπής των Περιφερειών για το Εαρινό Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του 2008. Η στρατηγική οικονομικής ανάπτυξης και απασχόλησης - Το παράδοξο της Λισσαβόνας”, Βρυξέλλες, Φεβρουάριος, 2008.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, “Σχετικά με την Ευρωπαϊκή Στρατηγική της Ένωσης για την περιοχή των Άλπεων”, Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Βρυξέλλες, 28.7.2015 COM(2015) 366 final 2015.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, “Αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης για όλους: Από το όραμα στη συλλογική δράση”, Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Βρυξέλλες, 2.6.2014, COM(2014) 335 final, 2014.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, “«Ορίζων 2020» - Πρόγραμμα-πλαίσιο έρευνας και καινοτομίας”, Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Βρυξέλλες, 30.11.2011, COM(2011) 808 τελικό 2011.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, “ΕΥΡΩΠΗ 2020. Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη”, Ανακοίνωση της Επιτροπής, Βρυξέλλες, 3.3.2010, COM(2010) 2020 τελικό, 2010.
- Global Forum on Local Development, “Localizing the MDGs. Local Development and MDGs: What role for Local Governments?”, Conference Framing Paper, Kampala, Uganda, October 4th to 6th, 2010.
- Michailidou E. and Rokos D., “Greek Mountainous Areas: The Need for a Worthliving Integrated Development”, Regional Studies Association Annual International Conference, Newcastle, UK, 17-20 April 2011.
- Μιχαηλίδου Ε. και Ρόκος Δ., “Κριτική Ανάλυση της Πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις Ορεινές Περιοχές”, 6^ο Διεπιστημονικό Διαπανεπιστημιακό Συνέδριο του Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. με θέμα «Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών», ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π., Μέτσοβο, 16-19 Σεπτεμβρίου 2010.
- Μιχαηλίδου Ε. και Ρόκος Δ., “Πολιτική Γης για την Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών στους Τομείς της Γεωργίας, Κτηνοτροφίας και Δασοπονίας”, Πρακτικά 3ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου «Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές. Θεωρία και Πράξη», Ε.Μ.Πολυτεχνείο – Δήμος Μετσόβου, 7-10 Ιουνίου 2001, Συνεδριακό Κέντρο Μετσόβου, Μέτσοβο, Επιστημονική Επιμέλεια Καθ. Δ. Ρόκος, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα, σελ. 209-250, 2004.
- Mountain Partnership, “Mountains and the Sustainable Development Goals – a call to action”, 2014a.

- Mountain Partnership, “Mountains as the water towers of the world: A call for action on the sustainable development goals (SDGs)”, 2014b.
- Mountain Partnership, “Why Mountains Matter for Climate Change Adaptation and Disaster Risk Reduction – a call to action on the sustainable development goals (SDGs)”, 2014c.
- Mountain Partnership, “Why Mountains Matter for Energy – a call to action on the sustainable development goals (SDGs)”, 2014d.
- Mountain Partnership, “Why Mountains Matter for Forests and Biodiversity – a call to action on the sustainable development goals (SDGs)”, 2014e.
- Ρόκος Δ., “Μπορούν να υπάρξουν βιώσιμα μοντέλα ανάπτυξης στις ορεινές περιοχές στον αστερισμό της «βιώσιμης» ανάπτυξης; Η θεωρία και η πράξη της Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης.”, Προσκεκλημένη Εισήγηση στο Συνέδριο του Ιδρύματος Μεσογειακών Μελετών και του Ιδρύματος Friedrich Ebert «Βιώσιμα μοντέλα Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης Ορεινών Περιοχών. Η περίπτωση της Ηπείρου και της Πίνδου», Αναπτυξιακό Συμπόσιο, Ιωάννινα, 14-15 Ιουνίου 2013, (Επιμ. Στ. Μπαμπανάσης, Ν. Μαραβέγιας, Χ. Κατσιούλης), Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2014.
- Ρόκος Δ., “Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Ηπείρου. Προβλήματα, Δυνατότητες και Περιορισμοί”, στο 4ο Διεπιστημονικό Διαπανεπιστημιακό Συνέδριο του Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. «Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Ηπείρου», Συνεδριακό Κέντρο Μετσόβου, 23-26 Σεπτεμβρίου 2004, Επιστημονική Επιμέλεια Καθ. Δ. Ρόκος, Εκδοτικός Οίκος Α.Α Λιβάνη, Αθήνα, σελ. 93-140, 2007.
- Ρόκος Δ., “Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές. Θεωρία και πράξη”, Πρακτικά 3ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου «Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών. Θεωρία και Πράξη», Ε.Μ.Πολυτεχνείο – Δήμος Μετσόβου, 7-10 Ιουνίου 2001, Συνεδριακό Κέντρο Μετσόβου, Μέτσοβο, Επιστημονική Επιμέλεια Καθ. Δ. Ρόκος, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα σελ. 79-140, 2004.
- Ρόκος Δ., “Από τη "Βιώσιμη" ή "Αειφόρο" στην Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη” (κείμενα 1963-2003), Εκδ. Οίκος Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα, σελ. 551, 2003.
- Rudaz G., Balsiger J. and Debarbieux, B., “MOUNTLENNIUM. Reaching Millennium Development Goals through Regional Mountain Governance, Department of Geography and Environment”, University of Geneva, SNIS Working Paper, Draft, 2 November 2014.
- Sedlacek S. and Gaube V., “Regions on their way to sustainability: The role of institutions in fostering sustainable development at the regional level”, Environment, Development and Sustainability, Springer, Volume 12, Issue 1, p.117-134, 2010.
- United Nations, “The Millennium Development Goals Report 2015”, New York, 2015a.
- United Nations, “Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development”, Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015, A/RES/70/1, 2015b.
- United Nations, “A life of dignity for all: accelerating progress towards the Millennium Development Goals and advancing the United Nations development agenda beyond 2015”, General Assembly, A/68/202, 26 July 2013.
- United Nations, “The future we want”, Rio+20 United Nations Conference on Sustainable Development, Rio de Janeiro, Brazil, 20-22 June 2012.
- UNDP, “Sustainable Development Goals”, Booklet, 2015.
- WCED, "Our Common Future", World Commission on Environment and Development: the Brundtland Report, Oxford University Press, Oxford, 1987.

**Contemporary international development strategies
and mountainous areas.
Assessment of their potential impact
from the perspective of integrated development**

E. Michailidou, Agriculturist, MSc “Environment and Development” of the N.T.U.A.

D. Rokos, Emeritus Professor of the N.T.U.A.

Metsovion Interdisciplinary Research Center (M.I.R.C.) of the N.T.U.A.

Abstract

In this paper a critical analysis and documentation of the potential impact of international and European development strategies on mountainous areas’ integrated development is attempted. The main strategies under consideration are the Sustainable Development Goals by 2030, which came to replace the Millennium Development Goals that were not fulfilled, and "Europe 2020" Strategy.

Specifically, the possible positive and negative effects for all six dimensions of development in the fields of policy, society, economy, culture, technology and "total" environment, are analyzed. We support that Integrated Development strategies should involve all the above six dimensions simultaneously, otherwise development cannot be achieved (Rokos 2003).

Mountainous areas are characterized by great natural, biological / genetic and cultural wealth, though vulnerable to climatic and anthropogenic influences and simultaneously in their majority address a series of problems which are mainly abandonment, isolation, the aging population and the lack of social infrastructure.

The paper documents that especially for mountain areas characterized by all of the above features, strategies that are designed at higher levels and have general or even wishful thinking character, focus on competitiveness and are based on partial measures, cannot be for their benefit, but instead they may deepen existing problems.